

ПРИНЦИПИ, НАПРЯМИ ТА МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА В УКРАЇНІ

Білоусов Є.Ю.

Полтавська державна аграрна академія

У статті визначені особливості ведення органічного землеробства в Україні. Виявлені його основні чинники, переваги та проблеми здійснення. Обґрунтовані принципи та напрями розвитку з урахуванням наявного ресурсного потенціалу, форм організації виробництва. Визначені складові механізмів державної підтримки органічного землеробства.

Ключові слова: органічне землеробство, державна підтримка, господарські механізми, принципи, управління.

Постановка проблеми. Органічне землеробство є одним із перспективних напрямів розвитку сільського господарства. Воно дозволяє суттєво зменшувати виробничо-технологічне навантаження на ґрунти, агроландшафти у цілому, вирощувати екологічно чисту продукцію, сприяє збереженню та природному відтворенню навколишнього середовища. В основі органічного землеробства лежить глибоке розуміння відтворювальних взаємопов'язаних процесів, які відбуваються в природі. Органічне землеробство розглядає землю як живий організм і ставить перед собою завдання отримати якісні продукти харчування.

Його основна відмінність від традиційної системи ведення сільського господарства, яка склалася на сьогоднішній день в Україні – це поняття повноцінного врожаю. Адже завдання, яке ставить перед собою агробізнес на основі здійснення інтенсивного технохімізованого землеробства – отримання максимальних врожаїв при мінімальних затратах праці. На жаль, харчова цінність продуктів, отриманих таким чином, до уваги не береться, а отже, виробники не зважають на всі можливі негативні наслідки для здоров'я населення та стану навколишнього середовища, перспектив господарювання, організації сільських територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем підтримки та стимулювання розвитку органічного землеробства присвячені праці багатьох науковців, таких як С.С. Антоненко, В.І. Артиш, Н.В. Бородачова, Н.А. Берлач, А.Р. Дуб, В.Т. Дудар, Б.В. Степаненко, М.В. Капштик, М.І. Кобець, Л.Є. Купінець, Є.В. Милованов, В.М. Писаренко, О.В. Рудницька, В.О. Шлапак та багато інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте теоретико-прикладні аспекти формування системи державної підтримки органічного землеробства потребують подальшого розроблення та дослідження.

Метою статті є обґрунтування принципів, напрямів та механізмів державної підтримки розвитку органічного землеробства в Україні в умовах обмежених фінансово-інвестиційних ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Основними чинниками внутрішньогосподарської спеціалізації сільськогосподарських галузей аграрних підприємств в умовах ринкового господарювання мають бути: попит і пропозиція на ринку продовольчої продукції та формування її ціни за екологічною чистотою та високою біологічною якістю; ґрунтові, кліматичні та інші умови виробництва; наявність виробничого потенціалу та ресурсів сільськогосподарського походження; пов'язаний кругообіг рослинництва і тваринництва у взаємодії із природною системою; фінансові можливості щодо інвестування інноваційного розвитку виробництва екологічно чистої продукції що користується попитом у споживачів [1, с. 38].

Органічне землеробство як підсистема плодотворної та просапної систем ведення аграрного виробництва має здійснюватись в таких напрямках: значного зменшення і подальшого повного виключення хімізації ґрунтів, хімічних засобів захисту рослин, використання технологій ґрунтозахисного біологічного та мінімального обробітку ґрунтів, відновлення і підвищення їх родючості за рахунок внесення органіки та вирощування екологічно чистої продукції сільського господарства, використання районованих сортів рослин. При цьому органічне землеробство засноване на таких основних принципах:

1. Безполіцевий обробіток ґрунту, як правило глибиною не більше 11 см. Це, головним чином, обробіток плоскорізними плугами і культиваторами, дисковими боронами, що забезпечує достатнє розпушування верхнього родючого шару, профілактику бур'янів та захист від ерозії. Таким чином зберігається природна структура ґрунту і його збалансована мікрофлора.

2. Відмова від застосування мінеральних добрив. Внаслідок правильного обробітку ґрунту потреба в мінеральних добривах різко знижується. Використання органічних добрив має відбуватися в науково обґрунтованих нормах у формі внесення перегною, компостів, поживних решток, підживлення рідкими органічними добривами, використання сидератів (винесено в окремий принцип), вермикультури.

3. Відмова від використання хімічних засобів захисту рослин (отрутохімікатів). Українські виробники «Укрзооветпромпочтач» (м. Новоград-Волинський), «Мікотон-Аглікон» (м. Київ), «Центр-Біотехніка» (м. Одеса), та інші пропонують біологічні препарати для боротьби із хворобами та шкідниками сільськогосподарських культур. Сортимент та вибір цих препаратів постійно зростають, забезпечують надійний захист всіх культурних рослин в Україні. Крім того, існують біологічні методи боротьби із шкідниками за допомогою комах-хижаків та грибів-антагоністів.

4. Використання ферментних препаратів та ефективних мікроорганізмів у сільському господарстві (ЕМ-препарати). Національна аграрна політика в більш ніж 50 країнах світу базується на використанні ЕМ-препаратів. В Україні їх виробником є спільна українсько-японська корпорація «EMRO», яка працює на основі японської сировини (м. Кіровоград). За допомогою молочнокислих бактерій, дріжджів, цілого ряду інших корисних мікроорганізмів збагачується мікрофлора ґрунтів, стан яких вважався критичним, підвищується імунітет рослин та стійкість до ураження шкідниками, перепаду температур і несприятливих природних явищ. Ферментні препарати, які є абсолютно безпечними для навколишнього середовища, дозволяють прискорювати в рази процес переробки органічної ре-

човини з метою отримання високоякісного безпечного компосту.

5. Використання сидератів. Зелені добрива виконують функцію не лише поповнення ґрунту органічною масою, але й боротьби із бур'янами, доповнення до сівозмін, збільшення обсягів кормових і медоносних культур, боротьби із шкідниками, як природні фітосанітарні заходи.

6. Науково обґрунтовані сівозміни. На жаль, дотримання «правильних» сівозмін в нашій країні вже давно не відбувається, тому їх можна віднести в окремих принцип органічного землеробства. Це, згідно із класичною агрономією, основний захід боротьби з бур'янами, регулювання кількості поживних речовин в ґрунті, запорука збереження його родючості, боротьби зі збудниками хвороб.

7. Відмова від генномодифікованого насіння рослин, стимуляторів росту тварин, використання природних кормів у тваринництві.

Органічне землеробство найпростіше реалізується на присадибних ділянках домогосподарств. Проте в Україні існує практика його застосування на великих площах – наприклад, СФГ «Агроекологія» Миргородського району Полтавської області. Такі підприємства здійснюють свою діяльність, як і основна маса господарств АПК, за принципом комерційного розрахунку, і є високорентабельними. Таким чином, забезпечується виробництво здорових, корисних продуктів харчування, робочі місця, прибутковість діяльності.

Статті виробничих витрат, характерних для традиційної технохімізованої системи землеробства, в органічному землеробстві мають певні особливості. Так, відсутні витрати на мінеральні добрива, хімічні засоби захисту рослин, генномодифіковані гібриди насіння, додатковий обробіток ґрунту, стимулятори росту та харчові добавки у тваринництві. Заощаджені кошти можна використати на купівлю насіння, організацію селекції насіння, оплату праці чи розширене відтворення.

В умовах сьогоднішнього завданням держави є підтримка виробництва та реалізації органічної продукції, сприяння зростанню на неї сукупного попиту, здійснення фінансової підтримки тощо [2]. Механізмом, який зацікавить фермерів орієнтуватися на принципи органічного землеробства, може стати розвиток ринку землі та довгострокова оренда. В таких умовах господар намагається підвищити родючість ґрунту, створити стійку екосистему на відведеній площі, а не «витиснути» із ґрунту всі поживні речовини за 4-5 років. Практика застосування біопрепаратів засвідчує довготривалий позитивний профілактичний ефект відносно хвороб та шкідників, що дозволяє економити на витратах. Кінцевою метою підтримки органічного землеробства має стати забезпечення населення якісними продуктами.

Сучасна система державної підтримки сільського господарства в Україні характеризується нестабільністю і непристосованістю до мінливих ринкових умов економіки. Беручи до уваги рівень розвитку органічного землеробства в Україні, що спрямоване як на економічне зростання країни, так і на захист довкілля, наша держава має всі шанси використати ці переваги для забезпечення своєї продовольчої незалежності та вирішити низку екологічних проблем,

пов'язаних із нераціональним використанням природних ресурсів. Але як свідчить практика та досвід розвинутих країн світу, налагодити ефективний механізм виробництва органічної продукції без належного державного регулювання і підтримки практично неможливо.

Проблема реалізації державної підтримки сектора органічного землеробства є складною проблемою і повинна вирішуватися з урахуванням взаємозв'язку всіх основних складових: державної аграрної економічної та екологічної політики, інституційної бази, соціального захисту населення [3, с. 316]. Для вирішення цих завдань необхідна послідовна державна політика, а також формування системи практичних дій у кожному підприємстві щодо поліпшення виробничого процесу з використанням комплексу організаційно-економічних та соціальних заходів, економічного стимулювання. Використання ряду механізмів, які відображають взаємозв'язок держави з господарюючими суб'єктами в умовах ринку, дасть можливість реалізувати поставлені завдання (рис. 1).

Через недосконалу законодавчу базу в сфері сільського господарства України не передбачено дотацій фермерам, які переходять на органічне землеробство або ним займаються [4, с. 8]. У Польщі, наприклад, це питання давно врегульовано на законодавчому рівні. Зокрема, для виробників, у яких від зменшення врожайності чи інших чинників зростають фінансові втрати, передбачено державні дотації. Їхній розмір залежить від обсягу сільськогосподарських угідь господарства. Так, для господарств площею до 100 га держава виплачує 100% передбачених коштів, площею 100,1-200 га – 50% коштів, понад 200,1 га – 10% коштів [4].

Необхідність використання досвіду сусідніх країн, які за рівнем розвитку галузі більш передові, є необхідною умовою розвитку органічного землеробства в Україні. Реалізація економічної складової державної підтримки може мати різноманітні форми: компенсація втрат (наприклад, тоді, коли продукти в перехідному періоді виробництва не можна продавати як органічні), інтеграція додаткових витрат (наприклад, сертифікація) або фінансова допомога розвитку інфраструктури (наприклад, можуть

Рис. 1. Механізми державної підтримки органічного землеробства

Джерело: розроблено автором за даними [2]

виділятися кошти на купівлю машинного устаткування або реконструкцію сільських будівель). Така допомога може здійснюватися як під час перехідного періоду, так і в деяких випадках під час наступного періоду за різними схемами.

Фінансові виплати часто здійснюють як певну суму в розрахунок на гектар площі; вони можуть мати податкові обмеження, а також пропозиції пріоритетних умов для видачі кредиту. Безпосередня фінансова підтримка може здійснюватися нарівні або спільно з непрямою фінансовою допомогою. Це стосується, зокрема, фінансування наукових досліджень, підвищення кваліфікації і навчання фермерів, розвитку ринку органічних продуктів (наприклад, організація інформаційно-консультаційних кампаній) [5, с. 306].

Необхідним кроком у стимулюванні розвитку органічного землеробства є державна фінансова підтримка в період переходу господарств на органічну основу, у зв'язку з недоотриманням прибутку від тимчасового зниження урожайності. Проходження сертифікації є фінансово-затратним процесом, який, безумовно, необхідний, але він є стримуючим фактором для багатьох бажаючих займатись органічним землеробством, оскільки вони не в змозі виділити на це необхідні кошти. Тому необхідно розробити систему надання компенсацій, пов'язаних із сертифікацією.

У зв'язку з тим, що органічне землеробство в Україні перебуває на початковому рівні розвитку, необхідно обґрунтувати державну підтримку цієї сфери сільськогосподарського виробництва [6]. З урахуванням цього для забезпечення реалізації державної підтримки органічного землеробства в Україні вважаємо за необхідне: розробити державну політику щодо розвитку органічного землеробства та нормативну базу для цього; розробити

цільову державну програму підтримки органічного землеробства; розвивати органічне тваринництво; розвивати систему сертифікації органічної продукції на базі міжнародних стандартів; сприяти популяризації органічних продуктів у суспільстві через запровадження навчальних програм у дошкільних і шкільних закладах освіти та навчальних закладах усіх рівнів; запровадити програми обміну досвідом та співпраці з іншими країнами; поширювати інформацію через ЗМІ про переваги ведення органічного землеробства та споживання органічної продукції, необхідної для охорони здоров'я населення та відтворення довкілля [7, с. 202].

Висновки і пропозиції. Таким чином, на практиці перевірена і доведена можливість здійснювати великотоварне агропромислове виробництво за принципами органічного землеробства. Однак законодавча база та дії уряду щодо широкого впровадження цієї ідеї недостатні. Створення умов для впровадження в сільському господарстві альтернативної системи повинно починатися із потужної інформаційної кампанії та пропаганди здорового харчування і, як наслідок, формування сукупного попиту на продукцію таких підприємств.

Державна підтримка органічного землеробства може зазнавати перешкод через лобювання на найвищому владному рівні інтересів великих виробників отрутохімікатів та мінеральних добрив, тісно пов'язаних із фармацевтичним бізнесом. Тому необхідність формування повноцінної продовольчої безпеки залежить від політичної волі влади. На рівні країни варто використовувати такі важелі впливу, як сприяння розвитку органічного виробництва, а також створення різного роду перешкод для сучасної раціональної технохімізованої системи землеробства.

Список літератури:

1. Кузьменко О. Б. Розвиток органічного землеробства в умовах ринку землі в Україні / О. Б. Кузьменко // Економіст: 2013. – № 3. – С. 38-39.
2. Можливості державної підтримки для розвитку органічного сільського господарства [Електронний ресурс] // Швейцарсько-український проект «Розвиток органічного ринку в Україні». – Режим доступу: <http://www.ukraine.fibl.org/fileadmin/documentsukraine>
3. Берлач Н. Становлення органічного сільського господарства в Україні: адміністративно-правовий аспект / Н. Берлач // Право України. – 2010. – № 4. – С. 314-320.
4. Коротич П. Органічне землеробство: швидше хобі, ніж бізнес / П. Коротич // Пропозиція. – № 8. – 2006. – С. 8-9.
5. Ткачук І. Фінансова підтримка розвитку екологічного землеробства в Польщі / І. Ткачук, Т. Сус // Вісн. Львів. нац. аграрн. ун-ту: Економіка АПК. – 2009. – № 16 (2). – С. 304-309.
6. The World of Organic Agriculture: Statistics and Future Prospects [Електронний ресурс] // Koenigstein: Verlagsservice Nederland. – Режим доступу: www.ifoam.org
7. Довгань О. М. Органічне виробництво: сутність, об'єктивна необхідність, ефективність / О. М. Довгань, Я. В. Мандибура // Сталий розвиток економіки. – 2013. – № 1. – С. 200-206.

Белоусов Е.Ю.

Полтавская государственная аграрная академия

ПРИНЦИПЫ, НАПРАВЛЕНИЯ И МЕХАНИЗМЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОДДЕРЖКИ РАЗВИТИЯ ОРГАНИЧЕСКОГО ЗЕМЛЕДЕЛИЯ В УКРАИНЕ

Аннотация

В статье определены особенности ведения органического земледелия в Украине. Выявлены его основные факторы, преимущества и проблемы осуществления. Обоснованы принципы и направления развития с учетом имеющегося ресурсного потенциала, форм организации производства. Определены составляющие механизмов государственной поддержки органического земледелия.

Ключевые слова: органическое земледелие, государственная поддержка, хозяйственные механизмы, принципы управления.

Belousov Ye.Yu.
Poltava State Agrarian Academy

PRINCIPLES, DIRECTIONS AND MECHANISMS OF STATE SUPPORT OF DEVELOPMENT OF ORGANIC FARMING IN UKRAINE

Summary

The article defines the features of organic farming in Ukraine. It reveals key factors, advantages and problems of its implementation. Principles and directions of development are determined, taking into account the available resource potential, forms of production organization. The paper identifies the components of mechanisms of state support of organic farming.

Keywords: organic farming, government support, economic mechanisms, principles of management.

УДК 336.76(477)(043.5)

УЗАГАЛЬНЕННЯ ІСНУЮЧИХ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ ФІНАНСОВОГО РИНКУ

Бормотова М.В., Лаптії Г.В.

Український державний університет залізничного транспорту

Стаття присвячена проблемі наукового ототожнення категорії фінансового ринку у сучасних умовах господарювання. Розглянуто та узагальнено різноманітні наукові підходи до сутності фінансового ринку. Проведено критичне освідомлення трактування сутності фінансового ринку. Доведено, що існуючі комплексні дослідження фінансового ринку не в повній мірі відображають сучасні трансформації, як з точки зору теорії, так і практики. Сформульовано власне трактування категорії фінансового ринку.

Ключові слова: фінансовий ринок, фінансово-кредитний механізм, грошовий ринок, ринок позикових капіталів, ринок цінних паперів, фондовий ринок, фінансові інструменти, фінансові ресурси.

Постановка проблеми. Проблема наукового ототожнення фінансового ринку у сучасних умовах господарювання, встановлення його місця та призначення в економічній стратегії держави набуває все більшого сенсу, а відтак і актуальності. Це насамперед важливо з огляду на існування уніфікованих підходів до розуміння цієї економічної категорії. Передусім, необхідно визначити основні методологічні поняття, пов'язані з фінансовим ринком. Важливо відзначити, що хоча багато дослідників пропонують власні трактування, серед них складно виділити універсальне і точне визначення фінансового ринку. Тому вважається за необхідне розглядання різноманітних наукових підходів до сутності фінансового ринку з метою узагальнення та уточнення цього поняття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізу сутності фінансового ринку присвячено багато наукових праць як зарубіжних, так і вітчизняних авторів.

Аналіз макроекономічної ролі фінансового ринку і окремих чинників його впливу на економічний розвиток міститься в фундаментальних працях вчених-економістів Кнута Вікселля, Едвіна Долана, Джона Кеннета Гелбрейта, Лоренса Гитмана, Карла Маркса, Джона Мейнарда Кейнса, Бертіла Оліна, Артура Пігу, Джефрі Сакса, Джона Хікса, Френка Фабоцци, Йозефа Шумпетера. Стан фінансового ринку і характер його впливу на сучасну економіку досліджують такі зарубіжні фінансисти-практики, як Уоррен Баффет, Алан Грінспен, Білл Гросс, Стівен Коен, Фредерік Мішкін, Мартін Лейбовиц, Бенуа Мандельброт, Джордж Сорос та багато ін.

Різні аспекти функціонування і макроекономічного значення фінансового ринку висвітлені в ро-

ботах російських дослідників: Михайла Алексеєва, Ігоря Балабанова, Людмили Бєлих, Галини Белоглазової, Валерія Ковальова, Віктора Колеснікова, Ігоря Меншикова, Олени Михайлової, Георгія Поляка, Валерія Попкова, Михайла Романовського, Олексія Суетіна, Віктора Торкановського.

Серед українських авторів цю проблематику досліджують такі вчені-економісти, як Ігор Бланк, Євген Бондаренко, Світлана Еш, Ярослав Комаринський, Наталія Кузнецова, Володимир Лук'янов, Валерій Опарін, Анатолій Пересада, Надія Рязанова, Аліна Свечкіна, Валентина Хомаківська, Валентина Шелудько, Інна Школьник та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Розв'язання питань функціонування та макроекономічного значення фінансового ринку в інтерпретації вітчизняних та зарубіжних дослідників найчастіше відображають лише окремі аспекти або структурні елементи цієї багатогранної економічної категорії. Для сучасних авторів є типовою тенденція до переосмислення ролі фінансового ринку у зв'язку з кризовими явищами останніх років. Таким чином, існуючі комплексні дослідження фінансового ринку не в повній мірі відображають сучасні трансформації, як з точки зору теорії, так і практики.

Мета статті. Головною метою статті є узагальнення існуючих наукових підходів щодо визначення сутності фінансового ринку та критичне освідомлення трактування даного поняття, що представлено в публікаціях зарубіжних та вітчизняних дослідників.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку фінансової галузі проводиться чималий масив наукових досліджень, мета яких – встанов-